

Д. А. Синюшко

аспірант наукової лабораторії з проблем превентивної діяльності та запобігання корупції Національної академії внутрішніх справ

СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ ОЗНАКИ ОСОБИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШНИКА, ЩО ВЧИНЯЄ НЕЗАКОННУ ПОРУБКУ АБО НЕЗАКОННЕ ПЕРЕВЕЗЕННЯ, ЗБЕРІГАННЯ, ЗБУТ ЛІСУ

У статті автор розглядає соціально-демографічні ознаки особи кримінального правопорушника, що вчиняє незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу. Вказується, що встановлення кримінальної відповідальності за незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу в ст. 246 КК України обумовлено як з точки зору нормативно-правового забезпечення, так і з урахуванням соціально-економічних та екологічних потреб держави та суспільства. Звертається увага на те, що актуальним питанням є також визначення загальних підходів до розуміння змісту поняття кримінологічного портрету кримінального правопорушника, яке також достатньо часто зустрічається в наукових працях з кримінології. Зазначено, що розгляд кримінологічного портрету надає можливість більш комплексно дослідити образ людини, яка вчинила (або потенційно здатна вчинити) суспільно небезпечне діяння. Із урахуванням статистичної інформації, викладеної на сайті Офісу Генерального прокурора, підсумовується, що за соціально-демографічними ознаками особи, які вчиняють кримінальне правопорушення, передбачене ст. 246 КК України наділені такими характеристиками: особа чоловічої статі, громадянин України, віком 40-54 роки, має повну загальну середню/базову загальну середню освіту, є працездатним, але не працює та не навчається. Із урахуванням наведених особливостей може бути досліджено інші структурні елементи особи кримінального правопорушника, які в подальшому будуть ураховані під час створення кримінологічних стратегій запобігання такого роду діянням на всіх рівнях (загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуально-профілактичному). Досліджуваний вид кримінально протиправної діяльності не притаманний неповнолітнім особам, оскільки останні не мають необхідного кола осіб, достатніх для забезпечення організаційної частини кримінального правопорушення.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, кримінальна відповідальність, навколишнє середовище, незаконна порубка, незаконне перевезення, зберігання, збут, ліс.

D. A. Syniushko. Socio-demographic characteristics of a criminal offender committing illegal logging or illegal transportation, storage, sale of wood

In the article, the author examines the socio-demographic characteristics of a criminal offender who commits illegal felling or illegal transportation, storage, and sale of forest. It is indicated that the establishment of criminal liability for illegal felling or illegal transportation, storage, sale of forest in Art. 246 of the Criminal Code of Ukraine is determined both from the point of view of regulatory and legal support, and taking into account the socio-economic and environmental needs of the state and society. Attention is drawn to the fact that the determination of general approaches to understanding the content of the concept of a criminological portrait of a criminal offender, which is also quite often found in scientific works on criminology, is also an urgent issue. It is noted that consideration of a criminological portrait provides an opportunity to more comprehensively investigate the image of a person who has committed (or is potentially capable of committing) a socially dangerous act. Taking into account the statistical information presented on the website of the Prosecutor General's Office, it is concluded that according to the socio-demographic characteristics of persons who commit a criminal offense, provided for in Art. 246 of the Criminal Code of Ukraine are endowed with the following characteristics: a male person, a citizen of Ukraine, aged 40-54 years, who has a full general secondary/basic general secondary education, is able to work, but does not work or study. Taking into account the above features, other structural elements of the person of the criminal offender can be studied, which will be taken into account in the future during the creation of criminological strategies to prevent this kind of actions at all levels (general social, special criminological and individual preventive). The investigated type of criminal activity is not inherent to minors, since the latter do not have the necessary circle of persons sufficient to ensure the organizational part of the criminal offense.

Key words: criminal offense, criminal liability, environment, illegal felling, illegal transportation, storage, sale, forest.

Захист навколишнього природного середовища є одним із пріоритетних завдань держави, що підтверджується Конституцією України, в ст. 66 якої вказано, що кожен зобов'язаний не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки [1]. Необхідність врегулювання суспільних відносин, що забезпечують охорону довкілля зумовлене високим ступенем суспільної небезпеки посягання на них, який, в першу чергу, пов'язаний із тим, що деструкційні та незворотні зміни у навколишньому середовищі можуть призвести до екологічної катастрофи глобального масштабу.

У зв'язку із цим в ст. 66 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» було передбачено, що порушення законодавства України про охорону навколишнього природного середовища

тягне за собою встановлену цим Законом та іншим законодавством України дисциплінарну, адміністративну, цивільну і кримінальну відповідальність. Відповідальність за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища несуть особи, винні у: порушенні прав громадян на екологічно безпечне навколишнє природне середовище, порушенні норм екологічної безпеки тощо [2]. В ч. 1 ст. 1 чинного Кримінального кодексу України вказано, що кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням [3]. Таким чином, встановлення кримінальної відповідальності за незаконну порубку або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу в ст. 246 КК України обумовлено як з точки зору нормативно-правового забезпечення, так і з урахуванням соціально-економічних та екологічних потреб держави та суспільства. Враховуючи високу латентність вказаного кримінального правопорушення, а також відсутність дієвих кримінологічних стратегій запобігання, доцільним є розгляд соціально-демографічних ознак особи, яка вчиняє суспільно небезпечне діяння, передбачене ст. 246 КК України.

Відтак, проблема визначення поняття та основних ознак особи злочинця є достатньо актуальним в кримінологічній науці. Здебільшого дискусійність цього питання зумовлена відсутністю єдиних поглядів на сутність та зміст поняття «особа злочинця» та «особистість злочинця». Наприклад, на думку В.В. Голіни, особистість злочинця – це сукупність природжених і соціально набутих рис, якостей, властивостей і пороків, що тією чи іншою мірою типово притаманні людям, які вчинили злочини й у яких ці властивості, якості, риси чи пороки виявилися [4, с. 96]. О. М. Гумін вважає, що особистість як стійка система соціально значущих рис людини проявляється під час діяльності та спілкування. Людина стає особистістю в процесі соціалізації, тобто в процесі виховання та освоєння соціальних функцій. Ідеалом є всебічно розвинена, гармонійна особистість. Її антиподом є відчужена, одностороння, духовно бідна, деформована особистість. у крайньому своєму вираженні ця деформація призводить до кримінальної активності [5, с. 173]. Можна наголосити навіть на тому, що в українській кримінології традиційно особистість злочинця розглядається як сукупність соціально-психологічних властивостей, які утворилися в процесі соціалізації людини, і ситуацій, що зумовлюють її злочинну поведінку [6, с. 234; 7, с. 94]. На нашу думку, під особистістю кримінального правопорушника необхідно розуміти сукупність базових характеристик, які надають можливість оцінити механізм становлення та розвитку людини та стан виконання нею рольових функцій у суспільстві. На сьогоднішній день є всі підстави вважати недоцільною позицію щодо того, що можна виокремити певні характеристики, які притаманні саме особам, які мають суспільно небезпечну поведінку. Така позиція є у певній мірі слушною та правильною, оскільки більшість кримінально протиправних діянь є фактором, обумовленим, скоріше, об'єктивними умовами (наприклад, незадовільний соціально-економічний стан), ніж суб'єктивними. Сутність особистості/особи кримінального правопорушника має розглядатись, здебільшого, з точки зору оцінки набору якостей, достатніх для прийняття рішення порушити кримінальний закон з метою задоволення власних потреб.

С.Ф. Денисов, з урахуванням розглянутих позицій науковців, приєднується до фахового визначення особи злочинця, а саме: «це – сукупність суттєвих та усталених соціальних властивостей та ознак і соціально значущих біопсихічних особливостей індивіду, які, об'єктивно реалізуючись у конкретному злочині, надають вчиненому діянню характер суспільної небезпеки, а винному – властивість суспільної небезпечності, у зв'язку з чим особа притягається до кримінальної відповідальності, передбаченої кримінальним законом» [8]. Таким чином, під кримінологічною характеристикою особистості злочинця необхідно розуміти відповідний процес опису специфічних рис, які утворилися під час соціалізації людини й визначають її в загальнолюдському, суспільно значущому та індивідуально-неповторному плані, а також характеризують як таку, що скоїла злочин, і впливають на злочинну поведінку цієї особи [9]. Актуальним питанням є також визначення загальних підходів до розуміння змісту поняття кримінологічного портрету кримінального правопорушника, яке також достатньо часто зустрічається в наукових працях з кримінології. Розгляд кримінологічного портрету надає можливість більш комплексно дослідити образ людини, яка вчинила (або потенційно здатна вчинити) суспільно небезпечне діяння.

Тобто, як було раніше наголошено, з одного боку, йдеться про штучний образ конкретної людини, а з іншого – робиться наголос на необхідності розроблення не лише індивідуальних, але і групових або загальносоціальних профілактичних заходів [9]. М.І. Фіалка, розглядаючи сутність і співвідношення понять кримінологічної характеристики та кримінологічного портрету особистості злочинця прийшов до таких висновків: – поняття «кримінологічна характеристика» та «кримінологічний портрет» особистості злочинця – самостійні явища, що мають власний зміст, але є нерозривно пов'язаними одне з одним; – під кримінологічною характеристикою особистості злочинця розуміють відповідний процес опису специфічних рис, які утворилися під час соціалізації людини, та визначають її в загальнолюдському, суспільно значущому й індивідуально-неповторному плані, а також характеризують як таку, що скоїла злочин, і впливають на злочинну поведінку цієї особи; – під кримінологічним портретом особистості злочинця розуміють опис типових специфічних рис особистості, притаманних певному прошарку злочинців, і розкривають їх сутність як

людей, що вчинили злочин певного характеру або схильні до його вчинення; – кримінологічна характеристика особистості злочинця як відповідний процес, передусє кримінологічному портрету й має аналітичний характер, а кримінологічний портрет, у свою чергу, виступає як певна узагальнююча форма [9]. Варто звернути увагу на те, що серед більшості ознак особи кримінального правопорушника, необхідно виділити саме соціально-демографічні ознаки, які надають можливість оцінити особи з точки зору його інтегративної ролі у суспільстві, сутнісної характеристики побудови системи цінностей, як визначального чинника оцінки ступеню деморалізації та суспільної небезпечності.

Вчені також вказують, що соціально-демографічні ознаки включають в себе стать, вік, освіту, місце народження і проживання, громадянство та інші відомості демографічного характеру. Ці ознаки притаманні будь-якій особі і самі по собі не відіграють важливої ролі. Але у сукупності соціально-демографічні ознаки дають необхідну інформацію, без якої неможлива повна характеристика особи злочинців, формування статистичних обліків та планування профілактичних програм з запобігання кримінальним правопорушенням. Зокрема, спираючись на таку ознаку, як стать, можна встановити по кожному окремому виду кримінального правопорушення кому більш притаманна такого роду протиправна поведінка: чоловікам або жінкам. Вік злочинців, дає змогу виявити кримінальну активність різних вікових груп населення (неповнолітніх, молоді, осіб зрілого віку) тощо [10]. Вказані характеристики, в першу чергу, необхідні для створення диференційованого підходу до розробки стратегій запобігання кримінальним правопорушенням із урахуванням їх суб'єктного складу.

Освітні показники вказують на залежність злочинної поведінки від освіти, інтелектуального розвитку та наявності місця роботи особи, що сильно впливають на потреби та інтереси людини. Так, наприклад, люди без освіти та місця працевлаштування більш схильні до вчинення злочинів, вони більш економічно залежні. Місце проживання впливає на географію злочинності (міська чи сільська). Аналізуючи вище зазначене, можна дійти висновку, що соціально-демографічні ознаки і роль особи в соціумі характеризують злочинця зовнішньо, не описуючи його внутрішнього світу. Останній розкривається через морально-психологічні якості злочинця, що допомагають з'ясувати, чому дана особа вчинила вбивство і яке її ставлення до цього. Зокрема, відомості про психологічний стан особи злочинця відіграють важливу роль для формування тактики проведення слідчих дій та призначення експертиз [10]. Враховуючи вказане, необхідно відмітити специфіку кримінального правопорушення, передбаченого ст. 246 КК України, оскільки реалізація кримінально протиправного умислу, закладеного у вказане діяння потребує наявності певних навичок та вмінь, а також фізіологічних особливостей.

Дослідження статистичної інформації, викладеної на сайті Офісу Генерального прокурора України надало можливість підсумувати, що за віковим складом осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ст. 246 КК України можна диференціювати наступним чином (за найбільшими кількісними показниками): у віці від 18 до 28 років розглядуване суспільно небезпечне діяння вчинила наступна кількість осіб: у 2018 році – 19,7 %, у 2019 – 25,7 %, у 2020 – 23,8 %, у 2021 – 20,6 %, станом на листопад 2022 року – 19,8 %; у віці від 29 до 39 років: у 2018 – 32,9 %, у 2019 – 28,2 %, у 2020 – 30,6 %, у 2021 – 31,9 %, станом на листопад 2022 року – 40 %; у віці від 40 до 54 років: у 2018 – 27,9 %, у 2019 – 33,6 %, у 2020 – 32,3 %, у 2021 – 33,2 %, станом на листопад 2022 року – 28,8 % [11]. Такий віковий склад можна пояснити необхідністю мати повноцінне фізичне здоров'я для реалізації умислу на вчення незаконної порубки або незаконного перевезення, зберігання, збуту лісу. Цей вид кримінально протиправної діяльності не притаманний неповнолітнім особам, оскільки останні не мають кола осіб, достатнього для забезпечення організаційної частини кримінального правопорушення.

Остання теза також частково пояснює і те, що, здебільшого, розглядуване суспільно небезпечне діяння вчиняють чоловіки. Відповідно до статистики, кількість жінок, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ст. 246 КК України було наступним: у 2018 – 1,7 %, у 2019 – 0,99 %, у 2020 – 0,70 %, у 2021 – 1 %, станом на листопад 2022 року – 0,78 % [11]. Цікавим аспектом також є те, що більша частина жінок вчинила такого роду кримінальне правопорушення з метою задоволення особистих житлово-майнових потреб, наприклад, з метою заготовки дров для опалення будинку.

Прикладом може бути вирок Конотопського міськрайонного суду від 23 грудня 2013 року (справа № 577/6470/13-к; провадження № 1-кп/577/476/13), відповідно до якого особу обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 246, ч. 1 ст. 185 КК України за наступних обставин: обвинувачена на початку листопада 2013 року з метою заготовки дров для опалення свого будинку, не маючи на те необхідних документів, що надають право видалення (порубки) дерев, за допомогою невстановлених осіб на території Підлипенської сільської ради м. Конотоп в межах прибережної зони захисної смуги водойми (ставу №7) здійснила порубку зелених та сухостійких насаджень (дерев) породи «верба» кількістю 7 штук загальною вартістю 7075 грн., чим заподіяла Підлипенській сільській раді м. Конотоп матеріальної шкоди на загальну суму 7075 грн., яка є істотною. В подальшому вона ці спиляні дерева загальною масою 2,65 м.3 вартістю 397,50 грн. таємно викрала [12]. Отже, на нашу думку, можна говорити про те, що в залежності від статевих ознак, особи, які вчиняють суспільно небезпечне діяння, передбачене ст. 246 КК України мають різні особливості суб'єктивної сторони (у т.ч. – кінцеву мету).

Окремої уваги заслуговує також освіта кримінальних правопорушників. Відтак, професійно-технічну мали: у 2018 – 22,1 %, у 2019 – 25,2 %, у 2020 – 27,8 %, у 2021 – 18,6 %, станом на листопад 2022 року – 19,2 %; повну загальну середню та базову загальну середню мали: у 2018 – 61 %, у 2019 – 66 %, у 2020 – 64,3 %, у 2021 – 71,4 %, станом на листопад 2022 року – 70,3 % [11]. Вказане можна пояснити прагненням до матеріального забезпечення за відсутності необхідної освіти. До цього ж варто відмітити також достатньо значний процент осіб із професійно технічною освітою, що зумовлено потребою у певних навичках та вміннях, необхідних для вчинення такого виду кримінального правопорушення проти довкілля.

Наведену тезу додатково підтверджує той факт, що більшість осіб були працездатними, але такими, що не навчаються та не працюють: у 2018 – 70,7 %, у 2019 – 83,6 %, у 2020 – 76,6 %, у 2021 році – 75,6 %, станом на листопад 2022 року – 75,2 % або безробітними: 2018 – 5,7 %, у 2019 – 3,4 %, у 2020 – 6,1 %, у 2021 – 4,7 %, станом на листопад 2022 року – 5,6 % [11]. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 246 КК України, у переважній більшості, вчиняється українцями: у 2018 – 92,3 %, у 2019 – 98,5 %, у 2020 – 99,2 %, у 2021 – 99,8 %, станом на листопад 2022 року – 100 % [11]. Така кількісна характеристика є логічною, оскільки цей вид суспільно небезпечного діяння не потребує залучення представників інших держав, а також є складними для реалізації безпосередньо останніми.

Таким чином, проведене дослідження дозволило підсумувати, що за соціально-демографічними ознаками особи, які вчиняють кримінальне правопорушення, передбачене ст. 246 КК України наділені такими характеристиками: особа чоловічої статі, громадянин України, віком 40-54 роки, має повну загальну середню/базову загальну середню освіту, є працездатним, але не працює та не навчається.

Із урахуванням наведених особливостей може бути досліджено інші структурні елементи особи кримінального правопорушника, які в подальшому будуть ураховані під час створення кримінологічних стратегій запобігання такого роду діянням на всіх рівнях (загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуально-профілактичному).

Список використаних джерел:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року № 1264-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
3. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Голіна В. В. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми боротьби з бандитизмом: соціально-правове та кримінологічне дослідження : монографія. Харків : Регіон-інформ, 2004. 210 с.
5. Гумін О. М. Характеристика осіб, які вчиняють насильство в сім'ї. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: *Юридичні науки*. 2014. № 810. С. 172–177.
6. Филонов В. П. Состояние, причины преступности в Украине и ее предупреждение : монографія. Донецк : Донеччина, 1999. 639 с.
7. Курс кримінології: Загальна частина : у 2 кн. / за заг. ред. О. М. Джужи ; О. М. Джужа, О. Г. Кулик, П. П. Михайленко та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 352 с.
8. Денисов С.Ф. Особа злочинця у кримінологічній теорії України. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/8292/Osoba%20zlochynstsia%20u%20kryminolohichnii%20teorii%20Ukrainy_Denysov_2020.pdf?sequence=2&isAllowed=y
9. Фіалка М.І. Кримінологічна характеристика та кримінологічний портрет особистості злочинця: сутність і співвідношення понять. URL: https://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5777/Kryminolohichna%20kharakterystyka%20ta%20kryminolohichnyi%20portret_M%20I%20Fialka_2019.pdf?sequence=3&isAllowed=y
10. Шаповал К.А. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики вбивств, учинених у зв'язку із застосуванням домашнього насильства. URL: https://www.univd.edu.ua/general/publishing/konf/15_05_2020/pdf/76.pdf
11. Статистика. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://new.gp.gov.ua/ua/posts/statistika>
12. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/36551022>